

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»
Факультет інформатики та обчислювальної техніки
Кафедра обчислювальної техніки

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА № 6
з дисципліни «Методи наукових досліджень»

Виконав:
студент II курсу ФІОТ
групи ІВ-93
Підгайний Д. Р.
ПЕРЕВІРИВ:
ас. Регіда П. Г.

Київ - 2021

Мета роботи: Провести трьохфакторний експеримент і отримати адекватну модель – рівняння регресії, використовуючи **рототабельний** композиційний план.

Завдання до лабораторної роботи:

1. Ознайомитися з теоретичними відомостями.
2. Вибрати з таблиці варіантів і записати в протокол інтервали значень x_1 , x_2 , x_3 . Обчислити і записати значення, відповідні кодованим значенням факторів +1; -1; +1; -1; 0 для $\bar{x}_1$, $\bar{x}_2$, $\bar{x}_3$.
3. Значення функції відгуку знайти за допомогою підстановки в формулу:

$$y_i = f(x_1, x_2, x_3) + \text{random}(10) - 5,$$

де $f(x_1, x_2, x_3)$ вибирається по номеру в списку в журналі викладача.

4. Провести експерименти і аналізуючи значення статистичних перевірок, отримати адекватну модель рівняння регресії. При розрахунках використовувати натуральні значення факторів.
5. Зробити висновки по виконаній роботі.

Варіант: 318

318	20	70	-15	45	20	35	$2,4+0,5*x_1+6,0*x_2+10,0*x_3+4,2*x_1*x_1+0,9*x_2*x_2+2,2*x_3*x_3+0,8*x_1*x_2+0,9*x_1*x_3+7,2*x_2*x_3+4,7*x_1*x_2*x_3$

Код програми:

```
from math import fabs
from random import randrange
import numpy as np
from numpy.linalg import solve
from scipy.stats import f, t

m = 3
n = 15

# варіант 318
x1min = 20
x1max = 70
x2min = -15
x2max = 45
x3min = 20
x3max = 35

def get_y(x1, x2, x3):
    return 2.4 + 0.5 * x1 + 6.0 * x2 + 10.0 * x3 + 4.2 * x1 * x1 + 0.9 * x2
* x2 + 2.2 * x3 * x3\
    + 0.8 * x1 * x2 + 0.9 * x1 * x3 + 7.2 * x2 * x3 + 4.7 * x1 * x2
* x3 + randrange(0, 10) - 5

x01 = (x1max + x1min) / 2
x02 = (x2max + x2min) / 2
x03 = (x3max + x3min) / 2
deltax1 = x1max - x01
deltax2 = x2max - x02
deltax3 = x3max - x03
# матриця ПФЕ
xn = [[-1, -1, -1, +1, +1, +1, -1, +1, +1, +1],
      [-1, -1, +1, +1, -1, -1, +1, +1, +1, +1],
```

```

[-1, +1, -1, -1, +1, -1, +1, +1, +1, +1],
[-1, +1, +1, -1, -1, +1, -1, +1, +1, +1],
[+1, -1, -1, -1, -1, +1, +1, +1, +1, +1],
[+1, -1, +1, -1, +1, -1, -1, +1, +1, +1],
[+1, +1, -1, +1, -1, -1, -1, +1, +1, +1],
[+1, +1, +1, +1, +1, +1, +1, +1, +1, +1],
[-1.73, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 2.9929, 0, 0],
[+1.73, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 2.9929, 0, 0],
[0, -1.73, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 2.9929, 0],
[0, +1.73, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 2.9929, 0],
[0, 0, -1.73, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 2.9929],
[0, 0, +1.73, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 2.9929],
[0, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 0]]

x1 = [x1min, x1min, x1min, x1min, x1max, x1max, x1max, x1max, -1.73 *
deltax1 + x01, 1.73 * deltax1 + x01, x01, x01,
      x01, x01, x01]
x2 = [x2min, x2min, x2max, x2max, x2min, x2min, x2max, x2max, x02, x02, -
1.73 * deltax2 + x02, 1.73 * deltax2 + x02,
      x02, x02, x02]
x3 = [x3min, x3max, x3min, x3max, x3min, x3max, x3min, x3max, x03, x03,
x03, x03, -1.73 * deltax3 + x03,
      1.73 * deltax3 + x03, x03]
# заповнення нулями x1x2, x1x3, x1x2x3
# заповнення нулями x1kv, x2kv, x3kv
x1x2, x1x3, x2x3, x1x2x3 = [0] * n, [0] * n, [0] * n, [0] * n
x1kv, x2kv, x3kv = [0] * n, [0] * n, [0] * n
for i in range(15):
    x1x2[i] = x1[i] * x2[i]
    x1x3[i] = x1[i] * x3[i]
    x2x3[i] = x2[i] * x3[i]
    x1x2x3[i] = x1[i] * x2[i] * x3[i]
    x1kv[i] = x1[i] ** 2
    x2kv[i] = x2[i] ** 2
    x3kv[i] = x3[i] ** 2
# формуємо список a
list_for_a = list(zip(x1, x2, x3, x1x2, x1x3, x2x3, x1x2x3, x1kv, x2kv,
x3kv))

print("Матриця планування з натуралізованими коефіцієнтами X:")
print("      X1      X2      X3      X1X2      X1X3
X2X3      X1X2X3      X1X1"
      "      X2X2      X3X3")
for i in range(n):
    print(end=' ')
    for j in range(len(list_for_a[0])):
        print("{:^12.3f}".format(list_for_a[i][j]), end=' ')
    print("")

# вивід матриці планування
Y = [[get_y(list_for_a[j][0], list_for_a[j][1], list_for_a[j][2]) for i in
range(m)] for j in range(15)]
print("Матриця планування Y:")
print("      Y1      Y2      Y3")
for i in range(n):
    print(end=' ')
    for j in range(len(Y[0])):
        print("{:^12.3f}".format(Y[i][j]), end=' ')
    print("")
# середні y

```

```

Y_average = [np.mean(Y[i], axis=0) for i in range(len(Y))]

print("Середні значення відгуку за рядками:")
for i in range(n):
    print("{:.3f}".format(Y_average[i]), end=" ")
# розрахунок дисперсій
dispersions = []
for i in range(len(Y)):
    a = 0
    for k in Y[i]:
        a += (k - np.mean(Y[i], axis=0)) ** 2
    dispersions.append(a / len(Y[i]))

def find_known(num):
    a = 0
    for j in range(n):
        a += Y_average[j] * list_for_a[j][num - 1] / n
    return a

def a(first, second):
    a = 0
    for j in range(n):
        a += list_for_a[j][first - 1] * list_for_a[j][second - 1] / n
    return a

my = sum(Y_average) / n
mx = []
for i in range(10):
    number_lst = []
    for j in range(n):
        number_lst.append(list_for_a[j][i])
    mx.append(sum(number_lst) / len(number_lst))

det1 = [
    [1, mx[0], mx[1], mx[2], mx[3], mx[4], mx[5], mx[6], mx[7], mx[8],
mx[9]],
    [mx[0], a(1, 1), a(1, 2), a(1, 3), a(1, 4), a(1, 5), a(1, 6), a(1, 7),
a(1, 8), a(1, 9), a(1, 10)],
    [mx[1], a(2, 1), a(2, 2), a(2, 3), a(2, 4), a(2, 5), a(2, 6), a(2, 7),
a(2, 8), a(2, 9), a(2, 10)],
    [mx[2], a(3, 1), a(3, 2), a(3, 3), a(3, 4), a(3, 5), a(3, 6), a(3, 7),
a(3, 8), a(3, 9), a(3, 10)],
    [mx[3], a(4, 1), a(4, 2), a(4, 3), a(4, 4), a(4, 5), a(4, 6), a(4, 7),
a(4, 8), a(4, 9), a(4, 10)],
    [mx[4], a(5, 1), a(5, 2), a(5, 3), a(5, 4), a(5, 5), a(5, 6), a(5, 7),
a(5, 8), a(5, 9), a(5, 10)],
    [mx[5], a(6, 1), a(6, 2), a(6, 3), a(6, 4), a(6, 5), a(6, 6), a(6, 7),
a(6, 8), a(6, 9), a(6, 10)],
    [mx[6], a(7, 1), a(7, 2), a(7, 3), a(7, 4), a(7, 5), a(7, 6), a(7, 7),
a(7, 8), a(7, 9), a(7, 10)],
    [mx[7], a(8, 1), a(8, 2), a(8, 3), a(8, 4), a(8, 5), a(8, 6), a(8, 7),
a(8, 8), a(8, 9), a(8, 10)],
    [mx[8], a(9, 1), a(9, 2), a(9, 3), a(9, 4), a(9, 5), a(9, 6), a(9, 7),
a(9, 8), a(9, 9), a(9, 10)],
    [mx[9], a(10, 1), a(10, 2), a(10, 3), a(10, 4), a(10, 5), a(10, 6),
a(10, 7), a(10, 8), a(10, 9), a(10, 10)]]

```

```

det2 = [my, find_known(1), find_known(2), find_known(3), find_known(4),
find_known(5), find_known(6), find_known(7),
        find_known(8), find_known(9), find_known(10)]

beta = solve(det1, det2)
print("\nОтримане рівняння регресії:")
print("{:.3f} + {:.3f} * X1 + {:.3f} * X2 + {:.3f} * X3 + {:.3f} * X1X2 +
{:.3f} * X1X3 + {:.3f} * X2X3"
      "+ {:.3f} * X1X2X3 + {:.3f} * X11^2 + {:.3f} * X22^2 + {:.3f} * X33^2
= ŷ"
      .format(beta[0], beta[1], beta[2], beta[3], beta[4], beta[5],
beta[6], beta[7], beta[8], beta[9], beta[10]))
y_i = [0] * n
print("Експериментальні значення:")
for k in range(n):
    y_i[k] = beta[0] + beta[1] * list_for_a[k][0] + beta[2] *
list_for_a[k][1] + beta[3] * list_for_a[k][2] + \
        beta[4] * list_for_a[k][3] + beta[5] * list_for_a[k][4] +
beta[6] * list_for_a[k][5] + beta[7] * \
        list_for_a[k][6] + beta[8] * list_for_a[k][7] + beta[9] *
list_for_a[k][8] + beta[10] * list_for_a[k][9]
for i in range(n):
    print("{:.3f}".format(y_i[i]), end=" ")
print("\n----- Перевірка за критерієм Кохрена ---
-----")
Gp = max(dispersions) / sum(dispersions)
Gt = 0.3346
print("Gp =", Gp)
if Gp < Gt:
    print("Дисперсія однорідна")
else:
    print("Дисперсія неоднорідна")

print("----- Перевірка значущості коефіцієнтів за критерієм
Стьюдента -----")
sb = sum(dispersions) / len(dispersions)
sbs = (sb / (n * m)) ** 0.5

F3 = (m - 1) * n
coefs1 = []
coefs2 = []
d = 11
res = [0] * 11
for j in range(11):
    t_pract = 0
    for i in range(15):
        if j == 0:
            t_pract += Y_average[i] / 15
        else:
            t_pract += Y_average[i] * xn[i][j - 1]
        res[j] = beta[j]
    if fabs(t_pract / sbs) < t.ppf(q=0.975, df=F3):
        coefs2.append(beta[j])
        res[j] = 0
        d -= 1
    else:
        coefs1.append(beta[j])
print("Значущі коефіцієнти регресії:", [round(i, 3) for i in coefs1])
print("Незначущі коефіцієнти регресії:", [round(i, 3) for i in coefs2])
y_st = []

```

```

for i in range(n):
    y_st.append(res[0] + res[1] * x1[i] + res[2] * x2[i] + res[3] * x3[i] +
res[4] * x1x2[i] + res[5] *
                x1x3[i] + res[6] * x2x3[i] + res[7] * x1x2x3[i] + res[8] *
x1kv[i] + res[9] *
                x2kv[i] + res[10] * x3kv[i])
print("Значення з отриманими коефіцієнтами:")
for i in range(n):
    print("{:.3f}".format(y_st[i]), end=" ")

print("\n----- Перевірка адекватності за критерієм
Фішера -----")
Sad = m * sum([(y_st[i] - Y_average[i]) ** 2 for i in range(n)]) / (n - d)
Fp = Sad / sb
F4 = n - d
print("Fp =", Fp)
if Fp < f.ppf(q=0.95, dfn=F4, dfd=F3):
    print("Рівняння регресії адекватне при рівні значимості 0.05")
else:
    print("Рівняння регресії неадекватне при рівні значимості 0.05")

```

Роздруківка результатів виконання програми:

Матриця планування з натуралізованими коефіцієнтами X:

X1	X2	X3	X1X2	X1X3	X2X3	X1X2X3	X1X1	X2X2	X3X3
20.000	-15.000	20.000	-300.000	400.000	-300.000	-6000.000	400.000	225.000	400.000
20.000	-15.000	35.000	-300.000	700.000	-525.000	-10500.000	400.000	225.000	1225.000
20.000	45.000	20.000	900.000	400.000	900.000	18000.000	400.000	2025.000	400.000
20.000	45.000	35.000	900.000	700.000	1575.000	31500.000	400.000	2025.000	1225.000
70.000	-15.000	20.000	-1050.000	1400.000	-300.000	-21000.000	4900.000	225.000	400.000
70.000	-15.000	35.000	-1050.000	2450.000	-525.000	-36750.000	4900.000	225.000	1225.000
70.000	45.000	20.000	3150.000	1400.000	900.000	63000.000	4900.000	2025.000	400.000
70.000	45.000	35.000	3150.000	2450.000	1575.000	110250.000	4900.000	2025.000	1225.000
1.750	15.000	27.500	26.250	48.125	412.500	721.875	3.062	225.000	756.250
88.250	15.000	27.500	1323.750	2426.875	412.500	36403.125	7788.062	225.000	756.250
45.000	-36.900	27.500	-1660.500	1237.500	-1014.750	-45663.750	2025.000	1361.610	756.250
45.000	66.900	27.500	3010.500	1237.500	1839.750	82788.750	2025.000	4475.610	756.250
45.000	15.000	14.525	675.000	653.625	217.875	9804.375	2025.000	225.000	210.976
45.000	15.000	40.475	675.000	1821.375	607.125	27320.625	2025.000	225.000	1638.226
45.000	15.000	27.500	675.000	1237.500	412.500	18562.500	2025.000	225.000	756.250

Матриця планування Y:

Y1	Y2	Y3
-27356.100	-27360.100	-27351.100
-47895.100	-47886.100	-47887.100
97022.900	97028.900	97026.900
167569.900	167567.900	167572.900
-78626.100	-78629.100	-78627.100
-151365.100	-151366.100	-151366.100
330151.900	330150.900	330149.900
559989.900	559994.900	559994.900
8671.513	8674.513	8677.513
212299.513	212290.513	212290.513
-210667.776	-210663.776	-210665.776
420770.574	420770.574	420770.574

```

420770.574 420770.574 420770.574
58210.321 58208.321 58205.321
147790.721 147789.721 147784.721
102626.650 102624.650 102623.650
Середні значення відгуку за рядками:
-27355.767 -47889.433 97026.233 167570.233 -78627.433 -151365.767 330150.900 559993.233 8674.513 212293.513 -210665.776 420770.574 58207.988 147788.388 102624.983
Отримане рівняння регресії:
12.893 + 0.483 * X1 + 6.075 * X2 + 9.069 * X3 + 0.797 * X1X2 + 0.895 * X1X3 + 7.196 * X2X3 + 4.700 * X1X2X3 + 4.202 * X11^2 + 0.901 * X22^2 + 2.221 * X33^2 = y
Експериментальні значення:
-27355.889 -47888.702 97024.981 167569.835 -78628.015 -151365.494 330149.189 559992.376 8674.636 212294.698 -210666.428 420772.535 58209.630 147788.056 102624.974
----- Перевірка за критерієм Кохрена -----
Gr = 0.20558375634517767
Дисперсія однорідна
----- Перевірка значущості коефіцієнтів за критерієм Стюдента -----
Значущі коефіцієнти регресії: [12.893, 0.483, 6.075, 9.069, 0.797, 0.895, 7.196, 4.7, 4.202, 0.901, 2.221]
Незначущі коефіцієнти регресії: []
Значення з отриманими коефіцієнтами:
-27355.889 -47888.702 97024.981 167569.835 -78628.015 -151365.494 330149.189 559992.376 8674.636 212294.698 -210666.428 420772.535 58209.630 147788.056 102624.974
----- Перевірка адекватності за критерієм Фішера -----
Fr = 1.90774200842572
Рівняння регресії адекватне при рівні значимості 0.05

```

Висновки:

Під час виконання лабораторної роботи було змодельовано трьохфакторний експеримент при використанні лінійного рівняння регресії, рівняння регресії з ефектом взаємодії та рівняння регресії з квадратичними членами, складено матрицю планування експерименту, було визначено коефіцієнти рівнянь регресії (натуралізовані та нормовані), для форми з квадратичними членами - натуралізовані, виконано перевірку правильності розрахунку коефіцієнтів рівнянь регресії. Також було проведено 3 статистичні перевірки(використання критеріїв Кохрена, Стюдента та Фішера) для кожної форми рівняння регресії . При виявленні неадекватності лінійного рівняння регресії оригіналу було застосовано ефект взаємодії факторів, при неадекватності і такого рівняння регресії було затосовано рівняння регресії з квадратичними членами. Довірча ймовірність в даній роботі дорівнює 0.95, відповідно рівень значимості $\alpha = 0.05$.